

STRESZCZENIE

Głównym celem pracy jest analiza sylwetek cesarzy rzymskich panujących w dobie kryzysu III wieku (235–284/5), które pojawiają się na kartach dzieł późnoantycznych historiografów.

Moim zadaniem nie była jednak kolejna próba opisanego kryzysu III wieku – tym razem przez pryzmat sylwetek cesarskich – lecz przyjrzenie się kreowaniu postaci imperatorów przez historiografię późnoantyczną.

Wykorzystywanymi źródłami są łacińskie brewiaria: *De Caesaribus*, *Breviarium ab Urbe condita*, *Breviarium rerum gestarum populi Romani*, *Epitome de Caesaribus* oraz *Historia Augusta* i jedyne greckojęzyczne – *Nowa Historia* Zosimosa.

We wstępie odnoszę się do literatury przedmiotu, omawiając najważniejsze prace, wśród których prym wiodą biografie cesarzy, a także komentarze do poszczególnych źródeł, z których obficie i krytycznie korzystam w dalszej części mojej rozprawy. W części tej omawiam także metodologię badań, zaznaczając, iż źródła traktować będę holistycznie, próbując ustalić, w jaki sposób późnoantyczna historiografia modelowała faktografię w zależności od swoich sympatii do poszczególnych cesarzy.

W pierwszym rozdziale opisane są dokładnie teksty, które posłużyły za bazę źródłową pracy. Analizuję je nie tyle przez pryzmat czasu powstania (dyskusja choćby o *Historia Augusta* znacznie przekraczałaby ramy jednego tomu), ale przez pryzmat warsztatu ich autorów.

W drugiej części omawiam niezwykle ważny, aczkolwiek często pomijany okres życia cesarzy, a mianowicie ich przedcesarskie czyny (*gesta*). Ukazuję w nich podobieństwa i różnice pomiędzy prezentacją sylwetek cesarzy wywodzących się z warstwy senatorskiej, a cesarzy wojskowych. W drugiej z tych grup szczególnie wyróżnia się postać Probusa, cesarza idealnego, które sylwetce poświęcam więcej miejsca, podobnie jak jego antytezie – Maximinusowi Thraxowi, cesarzowi najgorszemu. Odnotować należy także wykazanie podobieństw między żywotem Maximinusa, a biografią Aurelianususa w *Historia Augusta* dotyczących wczesnych lat życia obu późniejszych cesarzy. Pozwalam sobie w tym rozdziale na wysunięcie hipotezy, dalej rozwijanej, iż sylwetka Aurelianususa, który nazywany jest cesarzem niezbędnym/koniecznym (*nesessarius*) plasuje się pomiędzy barbarzyńskim, a idealnym cesarzem.

W kolejnym rozdziale opisuję proklamacje cesarskie. Uwagę moją przykuwają przede wszystkim okoliczności wyniesienia na tron danego imperatora, a także kwestia *recusatio imperii*. Zwracam uwagę, że głównym czynnikiem wpływającym na opis zdobycia władzy jest sympatia, czy też antypatia dziejopisarza do opisywanego zdarzenia. W pracy ukazuję również, że relacja Zosimosa przekazuje inne tradycje (niż autorzy łacińscy) dotyczące aklamacji niektórych cesarzy: Claudiusa i Probusa, które w obu wypadach pokrywają się z oceną jaką grecki dziejopisarz przypisuje obu imperatorom.

W rozdziale IV skupiam uwagę na dwóch problemach: cesarzu jako kwatermistrzu oraz relacji imperator-wojsko. W części tej pokazuję, że z jednej strony autorzy opisują przygotowania do wypraw według sympatii żołnierzy do imperatora, z drugiej, całość opisu zależy od oceny przez danego autora samego cesarza-kwatermistrza. W wypadku złych władców, autorzy antyczni ukazują wojsko jako motłoch głupi i wiecznie pijany, dlatego sławiący złego imperatora. Przedstawiam ten wniosek na przykładzie kampanii Thraxa przeciwko Germanom. Staram się wykazać, że opis przygotowań jaki jest zawarty w *Historia Augusta*, choć wywodzi się z *Historii po Marcusie Herodianosa*, to jednak jest podkoloryzowany po to, aby w jeszcze ciemniejszych barwach odmalować obraz barbarzyńcy w purpurze.

W rozdziale V zajmuję się obrazem cesarza jako wodza. Dobrzy cesarze zawsze prezentowani są jako mężni i waleczni; źli (np. Gallienus) przeciwnie. Na uwagę jednak zwraca postać Thraxa, która wykracza poza ten schemat. Jego udaną kampanię w Germanii antyczni historycy starają się świadomie umniejszyć (bądź przez pominięcie ich, bądź pokazanie cesarza jako słabego wodza, który cudem uratowany został z pola bitwy). Interesujące wnioski wynikają z analizy sylwetki cesarza Claudiusa, który w historiografii antycznej pokazany jest jako wielki i wiecznie zwycięski wódz. Z obrazem tym kontrastuje wyraźnie przekaz Greka Zosimosa, który czyni z niego nieudacznika, podejmującego błędne decyzje, mającego na tyle jednak szczęścia, że w efekcie działalności swoich wodzów wychodzi z walk z wrogiem jako zwycięzca. Interpretacja dzieł historyków antycznych pozwala wykazać, iż według nich najlepszym wodzem był cesarz Probus, co stanowi wniosek poddający w wątpliwość ustalenia do jakich doszła współczesna historiografia, upatrująca najlepszego cesarza w osobie Claudiusa.

Ostatni rozdział dotyczy opisów śmierci rzymskich imperatorów. Autorzy starożytni opisując śmierć cesarzy kierowali się zasadą: „jake życie, taka śmierć”. Na podkreślenie zasługuje odmienny opis śmierci Gallienusa u Zosimosa i u pozostałych analizowanych

przeze mnie autorów. Należy uznać (na tym i innych przykładach), że legendy o śmierci poszczególnych cesarzy ulegały poważnym zmianom. Zajęcie jednoznacznego stanowiska o tym, w jakich okolicznościach zginął dany cesarz wydaje się arbitralne i nieuzasadnione.

Pracę kończy zakończenie podsumowujące wnioski poszczególnych rozdziałów oraz aneks, omawiający żywoty synów cesarskich, których to sylwetki przedstawione zostały w *Historia Augusta*. Należy zauważyć, że w ich wypadku Scriptor jest niezwykle standardowy, a jego schematy narracyjne są niemal identyczne niezależnie od tego, jakiego cesarskiego syna opisywał.

Generalnym wnioskiem wynikającym z przedstawionych badań jest poddanie w wątpliwość dokładnych rekonstrukcji wydarzeń związanych z cesarzami doby kryzysu III wieku. Próba rekonstrukcji powinna przede wszystkim zawierać dokładniejsze przyjrzenie się stosunkowi konkretnego dziejopisarza do postaci konkretnego cesarza, dopiero wówczas można podjąć próbę zweryfikowania prawdziwości przekazanej opowieści. Należy także zauważyć, że późnoantyczna historiografia była kreatywna i w obrębie podobnych ocen cesarzy, tworzyła różne wzorce fabularne o podobnym temacie. Podkreślić też warto, że faktografia jest nierozzerwalnie związana z opinią konkretnego autora na temat danego cesarza.